

Kandidatnummer:

4001

(Hvis besvarelsen skal leveres på navn, skrives navn i stedet for kand.nr.)

FORSIDE

ved besvarelse av hjemmeeksamen, semesteroppgave, rapport, essay osv.

Emnekode:	FIL100
Emnenavn:	INNFILOSOFI
Emneansvarlig (normalt faglærer):	OLF ZACKARIASSON
Eventuell veileder:
Innleveringsfrist/ tidspunkt:	19.12.07
Antall sider inkl. forside	12
Merknader:	

Jeg/vi bekrefter at jeg/vi ikke siterer eller på annen måte bruker andres arbeider uten at dette er oppgitt, og at alle referanser er oppgitt i litteraturlisten.

Ja

Nei

Kopiering av andres tekster eller annen bruk av andres arbeider uten kildehenvisning, kan bli betraktet som fusk.

Gjelder kun gruppeeksamen:

Vi bekrefter at alle i gruppa har bidratt til besvarelsen.

Ja

Nei

Kan besvarelsen brukes til undervisningsformål?

Ja

Nei

FIL100

Kandnr. 4001

Introduksjon

To kamerater Bernt og Erling, skal ha det litt hyggelig før jul og treffes i Sesamgate for en kopp kakao. Bernt har noe på hjertet og skulle begynne samtalen med å uttrykke fortvilelse over hans nåværende livssituasjon. Han vet at Erling er en god lytter og av til en kilde til klokskap, og hadde sikkert satt og hørt tålmodig på Bernt. Bernt mener at han er et offer for omstendighetene. Han kjenner seg maktesløs overfor hendelser som er utenfor hans kontroll. Vanskelighetene han opplever tvinger frem i ham et behov for refleksjon. Refleksjonen handler om hvordan verden fungerer og om mennesket egentlig kan ha fri vilje i en fysisk verden hvor naturlover er gjeldende. Kan han som den "Bernt" han er påvirker noe som helst? Han reflekterer frem til spørsmålet: Om materialisme er sann, kan vi da ha fri vilje?

Bernt og Erling har vært kompiser i mange år og dermed hatt mange samtaler i mellom seg. Noen ganger utvikler de seg til diskusjoner, noen ganger utvikler samtalen seg til argumenter, og noen ganger er de bare koselige venneprat. Hensikten ved å nevne dette er å skille mellom en samtale og en samtale av filosofisk natur. En samtale som også kan kalles en filosofisk dialog, kjennetegnes av to eller flere parter som ønsker å drøfte for eksempel motstridende syn på et tema, eller et problem. Partnere kan også være interessert i å utforske andres syn, bygge på sitt eget, tilegne seg kunnskap eller løse problemer gjennom samtalen. Det er ikke nødvendigvis slik at den ene part skal overtale eller overbevise den andre part om at hans syn er det riktige. Målet er ikke at det blir en "vinner" til slutt. Dialogen skiller seg fra en debatt på denne måten fordi samtalepartnere forsøker å forstå hverandre ved å avklare uklare begreper, stille relevante spørsmål, være konsistente i argumentasjonen og ikke minst, snakke sant. Filosofi kan sies å være det faget hvor man tenker litt lenger over vanlige spørsmål. En filosofisk dialog dermed gi rom for behandling av slike vanlige spørsmål samt de som er grensesprengende. Ønsket i denne dialog er for at Bernt og Erling skal få en dypere forståelse av hva det vil si om materialisme er sann, tenke litt lenger og kanskje komme litt videre i sin refleksjon over om mennesket *kan* ha eller *ikke kan* ha fri vilje.

Sesamgate julen 2007

Erling: Hei Bert, har du bestilt kakaoen?

Bernt: Jada Erling, alt i orden.

Erling: Marshmallows... to stykk?

Bernt: Jada Erling, jeg sa alt i orden!!

Erling: Fint! Men du Bernt, du ser ikke bra ut! Hvordan står det til?

Bernt: Aye, Erling, hva skal jeg si? Det går som planlagt.

Erling: Som planlagt? Hva mener du?

Bernt: Jo, det som kommer til å skje, kommer til å skje, uansett. Jeg ser ikke bra ut på grunn av omstendighetene. Alt strider mot meg og jeg har ikke noe valg. Jeg overgir meg til skjebne nå.

Erling: Hm. Det høres litt fatalistiske ut.

Bernt: Fatalistiske? Det høres dødelig ut det.

Erling: Det er ikke noe dødelige, nei. Det er doktrinen om at alle menneskehandlinger og hendelser er forutbestemt slik at det er helt umulig å forandre på hvordan fremtidige hendelser kommer til å utfolde seg.

Bernt: Hm, ja det stemmer med hvordan jeg ser på ting nå. Alt som har skjedd og det vanskelige som må gjennomgås har gitt meg en tankevekker.

Erling: Jaså, og den er?

Bernt: Det er at jeg lurer på om hva jeg endelig bestemmer meg for, dvs hva jeg skal gjøre, egentlig har noe betydning for fremtiden.

Erling: Det høres dystert ut det Bernt.

Bernt: Så spør jeg meg selv om hva jeg vet med sikkerhet. Det jeg vet helt sikkert er at denne verden vi lever i er en fysisk verden. Fysikk, kjemi og alle andre vitenskapene klarer å forklare nesten *alt*, ja, jeg tror sannelig at de kan forklare alt. Hvordan da kan mine handlinger ha noe å si for min nåtid, fremtid, for verden? Jeg spør deg Erling, gode kompisen min: *Om materialisme er sann, kan vi da ha fri vilje?*

Erling: Ja det kan vi, det mener jeg bestemt Bernt.

Bernt: Gjør du det? Har du noen argumenter å støtte den påstanden? Du vet at det er mange som mener at fri vilje er en illusjon.

Erling: Ærlig talt, for et tåpelig syn!

Bernt: Nå, nå Erling, om vi skal diskutere dette, så må du ikke komme med slike bemerkninger. Det finnes argumenter for at fri vilje ikke finnes. Det er heller tåpelig at du velger å si noe sånn om andres meninger.

Erling: Unnskyld Bernt, hva sa du, at jeg "velger" å si noe sånn? Ja men Bernt, jeg har vel ikke *valgt* å si det – hvordan kan jeg det hvis ikke jeg har fri vilje? Det er vel ikke avgjort ennå? }

(Nå har det gule fjeset til Bernt et litt surere ansiktsuttrykk enn vanlig. Han unnskylder seg for å hente flere marshmallows. Når han kommer tilbake til bordet, tar han opp samtalen igjen.)

Erling: Hei Bernt.

Bernt: Erling, hør her. Er du enig i påstanden om at materialisme er sann? At alt i verden er fysisk og at alt kan forklares og bestemmes av fysiske lover?

Erling: Hm... jeg er ikke sikker på det Bernt. Jeg tror nemlig at vi har en sjel for eksempel. Sjelen er vel ikke laget av atomer og fysiske stoff. Når jeg føler meg trist eller glad, eller har for eksempel en morsom tanke, så tror jeg ikke at den følelsen er laget av atomer.

Bernt: Greit det, men jeg mener ikke at du må være en atomist. Det du referer til er bevissthetstilstander, eller det mentale – det de kaller på engelsk for "mind" – 'sjel' – det er fra gamle dagene, og forresten kan den være ladet med religiøs betydning.

Erling: Ok. Men det er det som ble brukt før.

Bernt: Vi lever ikke i Descartes tid lenger! – Eller Platons for den saks skyld. Det finnes naturligvis ikke mange dualister igjen, selv om en kan dukke opp både her og der. Jeg håper ikke at du er en, for da avslutter vår samtalen om fri vilje nesten før den begynte.

Erling: Å? Hvorfor det?

Bernt: Jo, fordi hvis du er en dualist, så mener du at det finnes to substanser. Om det finnes to substanser er det nesten opplagt at det finnes fri vilje, og da har vi ikke noe å diskutere. Fri vilje befinner seg i "sjelen" eller bevisstheten og er atskilt fra den fysiske kroppen slik at den ikke er underlagt noen fysiske lover. Descartes telte to substanser, materialistene telte kun en.

Erling: Kuriøst at man begynte å telle i det hele tatt spør du meg. Men det er kanskje fordi et todelt syn svarer til menneskets intuisjoner da. Det er blitt sagt at den nåværende Dali Lama har til og med påstått at vi har en kropp og en sjel (Searle:1).

Bernt: Jeg trodde ikke at han var naiv, men du, du kjenner jeg som naiv og litt for "spirituell" til tider. Jeg tror at det kan være en medvirkende årsak til en eventuell forkjærlighet til et dualistisk syn i "mind-body" problemet.

Erling: Nå, nå Bernt, *du* må vel holde deg til saken og ikke trekke inn noen spekulative årsaker til hvorfor jeg kunne eventuelt være en dualistist! Du spør meg om jeg mener at materialisme er sann fordi mitt svar har betydning for en diskusjon om fri vilje, ikke sant? Min personlige åndelighet har ikke noe med saken å gjøre!

Bernt: Ja, ja, slapp av, beklager. Vi holder oss til saken, og vi sier at alt i verden er fysisk, og materialisme er sann.

Erling: Nei, vent litt nå da, kan vi egentlig være så sikker på det? Hva med bevissthetens tilstander – våre subjektive kvalitative opplevelser – det som kalles for *kvalia*? Hvordan kan materialisme gjør rede for det?

Bernt: Det finnes flere forslag. Dessuten hvis du er i tvil om materialisme er sann, trenger du bare ser all litteraturen som er skrevet om "mind-body" problemet.

Erling: At det ble skrevet mye om materialisme og at mange teorier finnes er ikke noe argument for at den er sann. Autoritets argumenter er jeg ikke så begeistret for.

Bernt: Du trenger da bare huske på hvor langt moderne vitenskapene har kommet og hvor mye de har oppnådd siden Descartes tid for å skjønne at et syn som tillater at idealisme kan dyrkes ikke er holdbart!

Erling: Hm, kanskje du sier noe der. Vitenskapene har bekreftet at vi lever i en fysisk verden. Man må jo støtte seg til empiri. Men det har vært mange former for materialisme siden 1950-tallet. I dag så kalles materialisme for fysikalisme. Men har fysikalister kommet lenger i å løse problemet med kvalia? Hvis det mentale er identiske til det fysiske, så er kvalia identisk til hjernen...? – Huh?

Bernt: Jeg vet at kvalia er et problem. Det er kanskje det sterkeste argumentet mot materialisme.

Erling: Tenk deg et mennesket under en hjerneoperasjon. Legene kan ikke se tankene til vedkommende. Hva hvis magen blir åpnet opp? Får vi kunnskap om *hvordan* den siste måltiden smakte for vedkommende?

Bernt: Det du beskriver ligner på Thomas Nagels kjente artikkel om hvordan det er å være en flaggermus. Poenget med den er å vise at vi kan ha kunnskap om en flaggermus, men ikke vite hvordan det egentlig er å være en flaggermus. Men tenk deg nå at mentale tilstander er hjerneprosesser. Det er jo ikke vanskelig å få tak i.

Erling: -- Og hjerneprosesser er fysiske? Så du sier at mentale tilstander er en form for substans. Vent litt, er ikke noe av problemet at bevisstheten - eller prosesser i bevisstheten - er subjektive? Hvis vitenskapen er objektiv, hvordan da skal den kunne forklare det som er subjektivt?

Bernt: Vi må kanskje huske en ting som vitenskapene har lært oss, fordi en vitenskapsgrein, som for eksempel fysikk ikke kan gi en tilstrekkelig forklaring på et fenomen, betyr ikke at det ikke kan forklares. Det betyr bare at en foreløpig redegjørelse er ufullstendig - for eksempel fenomenet "the mind-body" problemet.

Erling: Argumentet for at vitenskapene kommer til å kunne forklare et fenomen er ikke holdbart! Et slikt argument gir oss ingen kunnskap. Det er "passing the buck" - i den betydningen at man avslutter debatten ved å skyve det vanskelige videre for at noen andre skal ta seg av det. I dette tilfelle - fremtidige vitenskapsfolk.

Bernt: Det blir nok i fremtiden ja, fordi det trengs mer kunnskap om hjernen. Faktisk er det slik "at den menneskelige hjernen uten sammenligning er det mest komplisert system vi har kjennskap til i universet"!(Stigen:1982:48). Samtidig mener forskere at menneskehjernes funksjoner ikke er i prinsippet forskjellige fra andre dyrearter. Det er heller mengden av

enheter som menneskehjernen består av som gjør de mer komplekse (Ibid.)

Erling: Mener du å si at ting som er komplekse tar mer tid å finne ut av? At det er bare "common sense"?

Bernt: Ja, men ikke bare det. At dyrearters hjerner ikke har noen prinsipielle forskjeller impliserer at det er mulig å oppnå fullstendig kunnskap om dem. Det følger dermed at oppnåelse av fullstendig kunnskap om menneskelige hjerner er også mulig.

Erling: Javel. Det var jo interessant. Kvalia er kanskje en gåte for oss nå, men blir løst i fremtiden.

Bernt: Presis. Men jeg har en innvending til. All fysiske ting har egenskaper. Hvis ikke, så kunne vi ikke ha erkjennelse om dem. En ting uten egenskaper er ingenting. Ok, fysiske entiteter har egenskaper. Hjernen er en fysisk ting, så bevissthet er en egenskap av hjernen. Kvalia finnes i bevisstheten, ergo kvalia er en egenskap av hjernen.

Erling: Hmm... jeg tror ikke det er så enkelt som det, nei. Leibniz' lov sier at to ting er identiske hvis og bare hvis de deler samme egenskaper. Jeg lurar på om noe skurrer der. Hva sier du om jeg sier at siden materialisme ikke kan gi en tilstrekkelig redegjørelse for kvalia, så er materialisme usann. Om materialisme er usann, kan vi ha fri vilje. Om det er slik, må vi definitivt nøye oss med en utilstrekkelig redegjørelse for hvordan verden faktisk fungerer.

Bernt: Det siste du sier er riktig, og det kan vi ikke ha. Vår empiriske erfaring av verden forteller oss at alt er av en fysisk natur, styrt av naturlover. Vi må forholde oss til kunnskapen vi har fra vitenskapene.

Erling: Ok, jeg sier meg enig, materialisme er sann.

Bernt: Fint. Hør her: Fordi materialisme er sann, er det fysiske styrt av årsaksbestemte lover. Alt som skjer er forårsaket av tidligere hendelser. Alt som skjer, ting og hendelser, har tilstrekkelige årsaker som forsikre at de inntreffer. En deterministisk verden er en verden hvor hver hendelse har en bestemt årsak. Dette gjelder selvfølgelig også for ting i verden, som mennesket. Alt ved mennesket er bestemt av årsaksloven (Stigen:26).

Erling: Jeg har en innvending: Heisenbergs ubestemthetsprinsipp, (principle of indeterminacy). Heisenberg konstatert at "nøyaktig bestemmelse av fart og posisjon samtidig er ikke mulig, og dermed er det umulig å forutsi for eksempel et elektrons fremtidige bevegelse" (Renstrøm:2006:107). Målingen av elektronets bevegelse, forstyrres av det subjektet som måler elektronet! Dette prinsippet får bukk med både kausalitet og determinisme!

Bernt: Jeg tror ikke det siste du sier er riktig. Det gjelder vel for *uforutsigbarheten* til elektronets posisjon, men ikke kausalitet. Det er vel å gape for høyt å si at kausalitet faller bort. "Komplementære betraktningmåter" hevde av blant annet Niels Bohr ble løsningen for determinister (Stigen:41).

Erling: Heisenberg hevde at i alle målinger griper vi inn i naturen. "Vi iakttar ikke naturen selv, men natur som er utsatt for vår måte å stille spørsmål på...uskarpheten i målinger skyldes at vi i alle eksperimenter forstyrrer det vi vil undersøke" (Renstrøm:108).

Bernt: Ja vel, det er interessant. Prinsippet eliminerer ikke kausalitetsprinsippet, men det er kanskje et argument for at mennesker *kan* påvirke ting og hendelser i verden? Samtidig kan den komplementære betraktningsmåter forklarer hvorfor. At den handlende, fra et subjektivt ståsted – elektronet – oppfatter sin handling som spontan, og den som iakttar fra et objektivt ståsted – forskeren – som årsaksbestemt. }

Erling: Ja, og et GODT argument det. Skjønner du at dette viser at mennesker *påvirker* sine omgivelser? Når vi blander oss opp i årsakskjeden, blir vi selv en årsak. Når forskeren blander seg opp i elektronets bane, så kan han ikke si nøyaktig *hvor* elektronet befinner seg. En analogi er menneskehandlinger. Fordi vi blander oss inn og handler på den eller på *den* måten, så er det ikke mulig å si nøyaktig hvordan "ting" kommer til å bli – eller rett og slett hvor vi havner! Alt er *ikke* bestemt av forutgående årsaker. Kanskje et elektron viste hvor han skulle, men idet forskeren *handlet*, idet han måler elektronets bevegelser, ble det ubestemt hvor elektronet *egentlig* skulle. |

Bernt: Du må være oppmerksom på at hvis prinsippet anvendes i en mye større sammenheng – for eksempel på menneskers bevegelser, har den unøyaktigheten *ingen* praktisk betydning i våre daglige liv. Newtons mekanikk kan vi godt fortsette å bruke for å beskrive våre bevegelser (Ibid.). Det svekker jo argumentet ditt.

Erling: Hvem kan si at den lille forskjellen ikke gjør en forskjell? Massen til et elektron er ikke *identisk* med massen til et menneske, men teorien gjelder for begge entiteter. Menneskehjerner og froskehjerner er forskjellige i masse og har forskjellige mengder av enheter, men måten systemet arbeider er likt. Vi får kunnskap om det store menneskehjerner fra de små froskehjerner.

Bernt: Mener du at du har nå levert bevis på at fri vilje finnes?

Erling: Nei, ikke bevis i en streng forstand. Ingen 'bevis' er fullstendig sikker, men det har likevel en verdi.

Bernt: Jo, jeg ser det, jeg er enig at det er et godt argument for at det er *uforutsigbarheter* i naturen, og dette kan være forårsaket av menneskelige handlinger. 2

Erling: Jeg tolker det slik at vi har ren fri vilje. Jeg mener at vi ikke bare kan skape uforutsigbarheter – det virker litt for tilfeldig – men at vi kan bestemt skape forandringer i omstendigheter med våre handlinger. Dette ut ifra grunner som ikke er fastsatt eller som ikke kan forklares via en bestemt årsakskjede.

Bernt: Skjønner jeg deg riktig at du mener at et menneske kan plutselig handle annerledes tross av forrige hendelser og menneskets fortid, karakter, osv?

Erling: Jeg mener at det er jo "jeg" som får bestemmer, det er meg som kan velge om

jeg vil handle annerledes i akkurat samme situasjonen i dag enn jeg handlet i går! Hele terapivirkningskraften er bygget på oppfatningen at mennesker *kan* og *vil* forandre seg. Enten for å takle vanskelig situasjoner, få et bedre liv eller for å bli bedre mennesker. Dette er ikke noe nytt, Aristoteles' skrev om det for over 2000 år siden!

Bernt: Nå må du roe deg ned, og komme tilbake til år 2007. Se på alt forferdeligheter i verden. Se bare på mitt dystre liv. Du kan ikke mene at det som har hendt meg ikke påvirker mine handlinger i dag og i fremtiden. At forferdeligheten ikke er årsaken til den sinnstilstand jeg har i dag? Det går bare ikke an å påstå noe slik!!

Erling: Bernt, du kan jo velge akkurat selv hvilken sinnstilstand du *vil* være i. Akrasia er ingen unnskyldning.

Bernt: Akrasia? Mener du min isjias? Det har ikke plaget meg på to år!

Erling: I likhet med et isjias utbrudd, kan akrasia overraske oss, men nei, jeg mener ikke isjias! Jeg antar at du ikke har lest Aristoteles' Nikomakiske etikk, og det gjør ingenting, det er ikke relevant. Hør her, du har alltid flere alternativer i en situasjon. At du har flere alternativer i det hele tatt indikerer frihet. Men det er du som styrker ett motiv over et annet, slik at du tar beslutningen ut ifra den.

Bernt: Du snakker som en indeterminist. Du som er så forutsigbart. Litt ironisk egentlig. Jeg har ikke opplevd at du har gjort noe annet enn jeg forventet av deg. Du er ikke noe eksistensialist. Jeg kjenner deg så pass. Det sier selv at fortiden og forrige årsaker forutsier menneskehandling. Jeg gir deg et eksempel, du kan aldri overbevise meg at du ikke kommer til å bruke altfor mye bobleskum i badet.

Erling: Hehe, fint eksempel Bernt! Jeg er visst kjent for det. Det kan være sant, men det beviser ikke noe om min frie vilje. Jeg bruker for mye badeskum frivillig. Jeg kan la være om jeg velger det. Det er et alternativ. I kveld kan jeg for eksempel spare noe bobleskum til deg slik at du kan oppleve et deilig boblebad, men jeg låner ikke vekk gummi ånden. Sartre har sagt noe som er passende i denne anledningen, "Årsaker og motiver har bare den vekt som mitt forehavende... tildeler dem" (Stigen:33).

Bernt: Ha, ha, veldig morsom (*Bernt smiler ikke.*) Jeg tror at du veksler noen begreper her Erling. Det er forskjell mellom fri vilje og frivillig. Du bruker for mye bobleskum og er unormalt tilknyttet til gummi ånden din *frivillig*. Det stammer fra viktige, betydningsfulle årsaker, som for eksempel at du har en undertrykt gjenstridende autoritetskomplekse fra barndommen, og at du er utrolig tankeløs! Det er din karakter, din fortid som bestemmer hvordan du er i dag.

Erling: Jeg tror at det er heller du som stusser med begrepene. Mine valg er ikke uten årsaker men er forårsaket av noe som selv ikke er forårsaket – meg! (Ibid.). Det er fri vilje Bernt. Jeg er ikke innviklet i en kjede av årsaker. Men det kan ha seg at når to mennesker har forskjellige syn, så blir det vanskelig å forstå hverandre tross av begrepsavklaringer. Ikke sant Bernt?

Bernt: Kanskje... jeg begynner å bli litt susete i hodet nå.

Erling: Hm, det var leit Bernt. Jeg tenker at når vi prater om menneskehandlinger, dukker opp et annet spørsmål: Om det kanskje ikke er et spørsmål om mennesket kan ha fri vilje, men om mennesket er *frivillige* til å bruke sin *vilje* til å forandre seg selv, sin situasjon og verden. Tror du kanskje at fri vilje er en persepsjon? Du nevnte tidligere at noen mener at fri vilje er en illusjon.

Bernt: Jeg har vel hørt at fri vilje er en illusjon fordi den materielle verden eksisterer bare i vår bevissthet. Jeg tror at det var Berkeley som sa noe slikt: For at en fysisk verden finnes, forutsetter den at det finnes bevisstheter som kan sanse den.

Erling: Det var jo en merkelig innvending, jeg vet ikke om jeg forstår hensikten med den, eller relevans den har. Det er også litt inkonsistent med din tidligere argumentasjon, hvis ikke jeg tar feil. Mener du at fordi det er bevisstheter, så finnes det fri vilje? Har du ombestemt deg for at vi kan ha fri vilje, fordi vi har bevisstheter? Eller sier du at fri vilje er illusorisk og om vi tror vi har den eller ikke, gjør det ingen forskjell i hvordan vi handler? Kan det sies på en annen måte, at vi kan ha fri vilje fordi den er illusorisk og dermed gjør det ikke noe om vi tror at vi har det?

Bernt: Om vi har fri vilje, er det fordi vi tror at vi har fri vilje. Vi kan tro at hjernen har mentale prosesser og samtidig tro at disse ikke har noe kausal krefter. Epiphenomenalisme er en mulig posisjon som hevder at mentale tilstander eksisterer men gjør ingen kausalt arbeid, det har altså ingen virkninger. En analogi er å se på en bølge i sjøen. Mentale prosessene er skummet på toppen av bølgen (Searle:1). Man kan si det slik at når vi først klare å vise at mental kausalitet finnes, så kan vi vise at fri vilje finnes. Siden fri vilje ikke er et faktum, kan vi nok tvile på om vi er frie handlende mennesker.

Erling: Men om vi tror at vi har fri vilje, så handler vi som om vi er frie. Våre handlinger er da genuine frie handlinger. Om jeg vil forandre min karakter for å bli et bedre menneske, så handler jeg uavhengig av forutgående årsaker. At jeg kan anstrenge meg moralsk sett og handler på tvers av min hittil formede karakter, så må mitt 'jeget' være noe mer enn den hittil formede karakter? (Stigen:35).

Bernt: Det du sier nå kan faktisk forenes med determinisme, som gjør meg skeptisk til argumentet. Hvis du er årsaken, så har din handling en årsak og idet du beslutter deg for å utføre en "moralisk" handling som du ellers ikke hadde gjort, er årsaken at du ønsker å omdanne din karakter. Det er ikke lynn fra en klar himmel uten noe forbindelse til en forrige hendelse – det blir enten en tanke, dine tidligere "umoralske" handlinger eller hva du vil, men likevel er din omdanning en del av en kausalkjede.

Erling: Hm, jeg tror ikke at jeg forstår deg helt her. Eller det er heller at jeg er uenig. Jeg har ikke hevd at mine valg er uten årsak vel, og jeg mener at jeg er fri til å velge det jeg vil tross av mine til tider sterke motiver.

Bernt: Vel Erling det er i hvert fall en ting som må være sant, og det er at determinister

har færre bekymringer. For eksempel, slipper jeg å lure på hvordan hendelser og prosesser i verden skal forklares. Du må jo si deg enig i at verden kan lettere forstås ut ifra et deterministisk syn, og dessuten er det akkurat det de fleste mennesker egentlig vil.

Erling: Bernt jeg tror at du ikke har fått det med deg at du kan tro på determinismen uten å gi opp ideen om fri vilje. Har du tenkt på at vi en gang har begrepet 'fri vilje' forutsetter kanskje at vi har fri vilje?

Bernt: Hvordan da? Jeg skjønner aldri de der transcendentale argumentene.

Erling: Hvordan visste du da at det *var* et transcendentalt argument?

Bernt: Jo, kanskje fordi jeg hørte 'forutsetter'. Det pleier å være en nøkkel ord i slike argumenter.

Erling: Jeg kan bruke et eksempel for å illustrere hva et transcendentalt argument er. For eksempel debatten over abstrakte entitetens manglende kausale krefter for å kunne sies å ha eksistens. At vi snakker om 'abstrakte entiteter' forutsettes at det finnes en eller annen kategori i verden hvor de tilhører. At det forutsettes det, er abstrakte entitetens ikke eksistens tvilsom.

Bernt: Javel, det var jo litt abstrakt da.

Erling: Ja, kanskje, beklager. Det er ikke alltid like enkelt å forklare filosofiske termer, og i dag har jeg glemte ordboka. Det er lettere å bruke et eksempel eller en analogi.

Bernt: Alt i orden. Men jeg føler meg ikke helt fornøyd med resultat av diskusjonen vår.

Erling: Nei, det forstår jeg fordi det er et stort spørsmål. Jeg liker ideen på at det finnes to svar til ett spørsmål – som i komplementære betrakningsmåter prinsippet. "I spørsmålet om sola beveger seg og jorda står stille, eller om det er jorda som beveger seg, og sola som står stille, får vi to svar etter som vi holder oss til det geosentriske eller det heliosentriske system" (Stigen:42).

Bernt: Men Erling ser du ikke at det ikke er fornuftig. Det kan være bare et riktig svar i det eksempelet. Forresten er det snakk om to forskjellige spørsmål: "Er mine beslutninger fullstendig bestemt av forutgående årsaker?" (Ibid.) Ja!

Erling: Nei! Det andre spørsmålet?

Bernt: Det andre spørsmålet: "Hva skyldes den frihetsbevissthet jeg har når jeg står foran en beslutning?" (Ibid.).

Erling: Jo, det skyldes min frie vilje. At jeg kan en gang ha en frihetsbevissthet forutsetter at jeg har en fri vilje å sanse den. Jeg tror at grunnen til at mennesket kan i noen situasjoner ha en klar bevissthet om sin egen viljes frihet er fordi de opplever at de har en

bevissthet.

Bernt: Det koker ned til det at man må bestemme selv hva han vil tro på.

Erling: Ja, det er kanskje riktig, men samtidig må ikke et syn være *det synet* som er *sant*? Siden mennesker alltid har strebet etter sannhet og kommer til å fortsette med det, blir ikke spørsmålet i vår diskusjonen ferdig diskutert før det finnes et endelig svar.

Bernt: Om det finnes et endelig svar Erling.

Erling: Vel, jeg håper på det, jeg er naiv da, hehe, og ja, en optimist. Men jeg tror at menneskeheten tjener best på å tro og handle ut ifra troen på at mennesker har fri vilje. Etisk sett er denne holdningen mest fruktbart, ansvarsbevisst, riktig og optimistisk. Du ser litt piggere ut nå Bernt enn da vi først møtes. Har du fått det litt bedre nå etter at vi har samtalen om disse tingene?

Bernt: Jo da, jeg tror faktisk det. Jeg vil ha det bedre. Ting ser ikke like dystre ut nå i hvert fall – det kan være kakao-marshmallow-rusen eller rett og slett på grunn av samtalen. Før vi avslutter og setter i gang med juleforberedelser og ditt tidskrevende boblebad, vil jeg gjerne dele en liten anekdote. Historien sies å komme fra selve Niels Bohr etter en lignende diskusjon. Han fortalte det slik: "I nærheten av vårt sommerhus i Tisvilde bor en mann som har anbragt en hestesko over sin inngangsdør; den skal ifølge gammel overtro bringe lykke. Da en bekjent spurte ham: 'Men er du så overtroisk? Tror du virkelig at hesteskoen bringer deg lykke?' så svarte han: Selvfølgelig ikke; men det sies jo, at den hjelper selv om man ikke tror på den'" (Heisenberg:1971:97).

LITTERATURLISTE

Anderberg, Thomas: *Kunsten å argumentere* (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2001).

Författarna och Sveriges Utbildningsradio AB: *Filosofiska frågor: Äventyr i tankens värld.* (Stockholm: Författarna och Sveriges Utbildningsradio AB 1998).

Heisenberg, Werner: *Helhet og del* (Oslo: Harper and Row, Publishers, Inc., 1971).

Renstrøm, Reidun: *Fysikkens Historie: Fra naturfilosofi til kvanteteori* (Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2006)

Searle, John: The Teaching Company Philosophy Super- star teaching series. The Philosophy of Mind. (1992) Lecture 1- 10.

Stigen, Anfinn: ”*Menneskets frihet: En filosofisk undersøkelse*” (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1982).